

פרק ה

ההנהגות בשעות האחרונות, התפלות והידידי

ס"א. ברכת הבנים. **ס"ב.** הקדמה לענין הידידי. **ס"ג.** הידידי: מקורו, טעמו, אופנו וזמנו. **ס"ד.** הידידי הרגיל. **ס"ה.** הידידי בשעות האחרונות. **ס"ו.** כשהשעה דחוקה. **ס"ז.** בשעת יציאת הנשמה.

ס"א. ברכת הבנים, מכירת חמץ

- א. כ"ק אדמו"ר הרשב"ב בירך את בנו כ"ק אדמו"ר מהור"י צ' ונכדו בברכת כהנים (כמו בברכת הבנים בערב יום כפור)¹.
- ב. **ערב פסח** – יש למכור את חמצו של המחוסר הכרה מדין השבת אבידה².

ס"ב. הקדמה לענין הידידי

הקדמה נחוצה בנוגע לוידידי

בספרים הקדושים, ובפרט בספר מעבר יבוק, מובאים כמה וכמה נוסחאות לוידידים. הבא לקמן נעתק מהסידור "תורה אור" ע' 404 ומהספר "דרכי חסד" ע' רנו ואילך. בכללות ישנם שני וידידים:

- א. "ידידי הרגיל" דהיינו מה שאומרים בדעה צלולה, ולא דוקא בשעות האחרונות ממש.
- ב. הידידי ותפילות בשעה האחרונה.

בכללות, החילוק ביניהם הוא – כשמישהו ר"ל מרגיש שימיו או שעותיו ספורים והוא עדיין בדיעה צלולה, אומר הידידי הרגיל שהוא לקמן בסימן ד' [והוא סגולה לאריכות ימים כדלהלן] ואין צריך לחכות להשעות האחרונות לומר ידידי כראוי³. משא"כ כשהשעה דחוקה, אז אומרים הידידי ותפילות בשעה האחרונה. ולכן, על העומדים ליד החולה להעריך את המצב ולהחליט איזה ידידי לומר.

ס"ג. ידידי: מקורו, טעמו, אופנו וזמנו

א. איתא במשנה⁴: כל המתוודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעין שאמר לו יהושע: בני... הגד נא לי מה עשית... ויאמר... חטאתי וכזאת עשיתי. ומנין שכיפר לו וידידי? שנאמר ויאמר יהושע... ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב. ע"כ. לכן, חולה שרואין שנוטה למות מסבבים אותו בדברים, ואומרים לו התוודה, ואל תדאג מזה, הרבה התוודו ועמדו מחוליים והמה בחיים, ובשכר שאתה מתוודה אתה חי, וכל המתוודה יש לו חלק לעוה"ב.

¹ אשכבתא דרבי ע' 98 ואילך.

² משמעות שו"ע אדה"ז סתמ"ג ס"ח. וראה הנסמן בנ"ע פ"ג סי"ב.

³ וראה בספר "למען ידעו בנים יולדו" ע' 179 בארוכה אודות זה.

⁴ סנהדרין מג, ב.

ב. ואם אינו יכול להתוודות בפיו יתוודה בלבו, ואם יכול לדבר רק מעט, אומרים לו: אמור: תהא מיתתני כפרה על עוונותי. ונכון שיבקש מחילה מכל אדם שחטא כנגדו בין בממון בין בדברים. וכל אלו הדברים אין אומרים לא בפני ע"ה, ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו את לבו.⁵

ג. הווידוי מיקל להחולי: ובמעבר יבק⁶ כתב: אמירת הוידוי לחולה הרבה פעמים מיקל מעליו החולי יען שבזה ממתק כוחות הדינים שעליו... כדכתיב זבחי אלקים רוח נשברה וכו'.

ד. בדיעה צלולה: איתא בשל"ה⁷ נכון שישתדל לומר עם החולה הוידוי בעוד שדעתו צלולה כדי שיתוודה בישוב הדעת.

ה. מנין: נכון שיהיו עשרה אנשים בשעת הוידוי.⁸

ו. כדאי להעיר מהמסופר אודות הרה"ג והרה"ח וכו' ר' אברהם חיים ראזענבוים, מגדולי חסידי אדמו"ר הצ"צ אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר הרש"ב, ומראשוני חסידי ליובאוויטש שהגרו לאמעריקא⁹:

ובעת אשר למדתי בליובאוויץ, ראיתי שם אורח אחד שבא בחזרה ממדינת אמעריקא, והוא הי' שם ממקורביו של דודי ז"ל [הרב אברהם חיים], וסיפר לי איך שהי' אצלו קודם פטירתו, ואמר אז דודי שהגיע הזמן לומר וידוי, והביא לפניו סידור תו"א שיאמר כפי שנדפס שם סדר הוידוי לשכיב מרע, ומיאן לומר זאת, ואמר דאס איז א מתנגדישער וידוי, והתחיל לומר במקום וידוי את המאמר פתח אלי' שאומרים בכל עש"ק במנחה, ואמר אותו מתחילתו ועד סופו בנעימות ומתיקות גדולה.

ז. וגם להעיר מהמסופר אודות השעות האחרונות של הרה"ח וכו' ר' שמואל מונקעס¹⁰.

ח. שבת ויום טוב: יכולים לומר הוידוי גם בשבת ויו"ט ובימים שאין אומרים תחנון¹¹.

ס"ד. הוידוי הרגיל

בכללות ישנם ג' חלקים להוידוי הרגיל¹²:

1. הוידוי לשכיב מרע. 2. הוידוי להרמב"ן. 3. מסירת מודעה.

⁵ סעיף זה והקודמו הם מד"ח ע' כז.

⁶ מאמר א"נ פט"ו.

⁷ מס' פסחים.

⁸ מעבר יבק שפתי צדק פי"ט.

⁹ "תולדות אברהם חיים" פרק חמישי בסופו.

¹⁰ תולדות שמואל מונקעס (הוצאת אהלי שם) ע' 46. ושם: קודם פטירתו הלך בעצמו וקרא לאנשים שעברו שיבואו להיות נוכחים בשעת יציאת נשמתו, באמרו להם באו וראו פגירתה של עז, וכאשר נתאסף מנין אמר לו אחד הנוכחים שיאמר עמו וידוי, השיבו ר' שמואל בבדיחותא: וידוי תאמר אתה... פתח ר' שמואל ואמר: "ריבונ של עולם, עיקר המכוון שלך לא קיימתי, הגן עדן שלך איני צריך, מהגיהנם שלך איני מתירא, אם תחפוץ אתה לקחת אותי כפי שאני, מוטב, ואם לאו עשה מה שתרצה. והשכיב עצמו במיטה, ותיכף התחילה הגסיסה. תנצב"ה.

¹¹ ד"ח קעג. רנה.

¹² כנ"ל, להלן זה העתק מדרכי חסד עמודים רנו-רסב וסידור תורה אור ע' 404.

א. מנין: אם אפשרי – שיהי' מנין בשעת אמירת הווידויים¹³.

(1) וידוי לשכיב מרע

מי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת מלך וגו' ואיש חכם יכפרנה (מה שהוסיף הרמ"א תיבת שבעיר הוא מנ"י י"נ שהולך להרב כו') (ב"ב קט"ז ע"א):

יפה תפלת החולה לעצמו יותר מכל (רבות בראשית פ' נ"ג דכתיב באשר הוא שם):

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׂרָפוּאָתִי בְיָדְךָ וּמִיתַתִּי בְיָדְךָ יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתִּרְפְּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה וְאִם אָמוּת תִּהְיֶה מִיתַתִּי כְּפָרָה. עַל כָּל חַטָּאִים וְעוֹנוֹת וּפְשָׁעִים שֶׁחָטָאתִי וְשָׁעוּתִי וְשִׁפְשָׁעֵתִי לְפָנֶיךָ וְתֵן חֶלְקִי בְּגֵן עֵדֶן וְזַכְנִי לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים:

ואם ירצה להאריך אפילו לוידי יוה"כ הרשות בידו (שו"ע יו"ד סימן של"ח).

(2) סדר וידוי לשכיב מרע להרמב"ן ז"ל

כתב הרמב"ן סדר וידוי של שכיב מרע כן קבלנו מחסידים ואנשי מעשה וזה נוסחו: ראוי לכל ש"מ ש:

1. יעשה צוואה
2. ויבקש מחילה לכל מי שחטא
3. ויבקש מרבים שיעזרוהו בתפלה
4. ויעשה תשובה שלימה
5. ויטול ידיו
6. ויתעטף בציצית
7. ויאמר ה' אלהים אמת ותורתו אמת ומשה נביאו אמת וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
8. ויקרא [בתהילים] אשרי יושבי ביתך עד סוף המזמור. ומזמור תפלה לדוד הטה ה' אזנך סימן פ"ו ויאמר בקראי ענני סימן ד'. שיר למעלות אשא עיני סימן קכ"א:

אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִהְיוּ סְלֵה. אֲשֶׁרִי הָעַם שֶׁכָּכָה לֹא אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁי אֱלֹהֵינוּ. קָמָה אֲתֵהֵלָה לְדָוִד אֲרוֹמְמָךְ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאֶבְרַכְךָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם וְעַד. בְּכֹל יוֹם אֶבְרַכְךָ וְאֶהְלֵלְךָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם וְעַד. גִּדּוֹל יי וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלְתוֹ אֵין חֶקֶר. דִּדּוֹר לְדוֹר יִשְׂבַח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יִגִּידוּ. הִדְר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדַבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה. וְעֵזוֹז נוֹרָאוֹתֶיךָ יֵאֱמְרוּ וּגְדוּלְתֶךָ אֶסְפְּרֶנָּה. זִזְכָּר רַב טוֹבְךָ יִבְיָעוּ וְצַדִּיקְתֶּךָ יִרְנְנוּ. חֲנֹנִן וְרַחוּם יי אֶרְךָ אֵפִים וְגִדְל חֶסֶד. ט טוֹב יי לְכָל וְרַחֲמֵיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו. י יוֹדוּךָ יי כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכּוּךָ. יא כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֵאֱמְרוּ וּגְבוּרֹתֶךָ יִדְבְּרוּ. יב לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתֶיךָ וְכְבוֹד

¹³ עיי' מעבר יבק שפתי צדק פי"ט.

הדר מלכותו. יג מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודור. יד סומך יי לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים. טו עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו. טז פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. יז צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. יח קרוב יי לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת. יט רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. כ שומר יי את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד. כא תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד. ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללו יה.

פ א תפלה לדוד הטה יי אזנך ענני כי עני ואביון אני. ב שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי הבוטח אליך. ג חנני אדני כי אליך אקרא כל היום. ד שמח נפש עבדך כי אליך אדני נפשי אשא. ה כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך. ו האזינה יי תפילתי והקשיבה בקול תחנונותי. ז ביום צרתי אקראך כי תענני. ח אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך. ט כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך. י כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך. יא הורני יי דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך. יב אודך אדני אלהי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם. יג כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה. יד אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם. טו ואתה אדני אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת. טז פנה אלי וחנוני תנה עזך לעבדך והושיעה לבי אמתך. יז עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו כי אתה יי עזרתני ונחמתני.

ד א למנצח בנגינות מזמור לדוד. ב בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת לי חנני ושמע תפילתי. ג בני איש עד מה כבודי לכלמה תאהבון ריק תבקשו כזב סלה. ד ודעו כי הפלה יי חסיד לו יי שמע בקראי אליו. ה רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה. ו זבחו זבחי צדק ובטחו אל יי. ז רבים אמרים מי יראנו טוב נסה עלינו אור פניך יי. ח נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ויתרושם רבו. ט בשלום יחדו אשכבה ואישן כי אתה יי לבדך לבטח תושיבני.

קכא א שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: ב עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: ג אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך: ד הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל: ה יי שמרך יי צלך על יד מינך: ו יומם השמש לא יפכה וירח בלילה: ז יי שמרך מכל רע ישמר את נפשך: ח יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

ויאמר אח"כ וידוי של ש"מ בכוונה גדולה וכן קבלנוהו מחסידים ואנשי מעשה זהה נוסחו:

מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי אלהי אברהם יצחק ויעקב אלהי האלהים ואדוני האדונים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. עושה שמים וארץ. עושה חסד משפט וצדקה בארץ. הנה הנה ויהיה. מהוה את הכל שרפואתי בידך ומיתתי בידך. יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתרפאני רפואה שלמה כי אתה אל רופא רחמן ואם בר מינן אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאתי ועונותי ופשעי

שְׁחַטְאֵתִי וְשַׁעֲוִיתִי וְשִׁפְשַׁעֲתִי לִפְנֵיךָ וְתֵן חֲלָקִי בְּתוֹרַתְךָ וּבְגֵן עֵדֶן וְזַכְנִי לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים. וְאֲנִי מוֹדָה וּמֵאֲמִין כִּי אַתָּה נִמְצָא מְצִיאֹת גְּמוּרָה. וְאַתָּה אֶחָד וְלֹא כָּכָל הָאֲחָדִים. וְרֹאשׁ לְכָל הַנִּמְצָאִים. וְאִינְךָ גּוֹף וְלֹא כֹחַ בְּגוֹף. וְלֹא יִשְׁיֹגֶךָ מְשִׁיגֵי הַגּוֹף וּמִקְרָיו. וְאִין בְּךָ דְּבַר מִתּוֹאֲרֵי הַגּוֹפִים וְאַתָּה קִדְמוֹן לְכָל הַנִּמְצָאִים. וְאַתָּה רְאוּי לְהַעֲבֹד וּלְהָרִים. וְאַתָּה הַנוֹתֵן נְבוֹאָה בְּפִי כָּל הַנְּבִיאִים. וּנְבוֹאָת מִשֶׁה עֵבֶדְךָ נְבִיאֶךָ לְמַעַל מִכָּל הַנְּבִיאִים. וְאַתָּה נֹתֵת לָנוּ עַל יְדוֹ מִן הַשָּׁמַיִם תּוֹרָה שְׁלֵמָה וּמְשִׁיבַת נֶפֶשׁ. וְהִיא זֹאת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה הַמְּצוּיָה בְּיַבֵּינוּ. וְהַגִּיעָה אֵלָינוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה. וְלֹא תִהְיֶה זֹאת הַתּוֹרָה נֶעֱדְרֶת וְלֹא נְסוּדָה. וְאַתָּה יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת בְּנֵי אָדָם וְלֹא תִתְרַשַׁל בָּהֶם. וְדַרְכְּךָ לְגַמּוֹל טוֹב לְצַדִּיקִים וּלְהַעֲנִישׁ לְרָשָׁעִים. וְתִבְיֵא מְשִׁיחוֹ הָאֱהוֹב וְתַחֲיָה מִתֵּינוּ: יְהִיו לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגְיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יי צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

ואם השעה דחוקה עליו יזקוף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ויאמר:

רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׁיִהְיֶה שְׁלוֹם מְנוּחָתִי:

ויכין בשם יתברך ויחודו ובמעמד הר סיני הגדול והנורא. ואחר סיום הוידוי יאמר א-ל מלך: [עקיבא להוסיף כאן%]

(3) סדר מסירת מודעה לשכיב מרע

כתבו המקובלים כי האדם בעת יציאת נשמתו השטן עומד על ימינו לשטנו ואומר לו כפור בה' אלהי ישראל והנשמה ממאנת ואפשר שח"ו מחמת הטירוף הבא לידי הודאה ע"כ צריך להקדים בעודו בשכלו להתפלל אל ה' עד אשר לא יבואו ימי הרעה. וכסדר אלו הדברים ימסור מודעה:

שְׁמַעוּ רַבּוֹתֵי הָרִי אֲנִי מוֹסֵר מוֹדְעָה בְּפָנֶיכֶם בְּאֵם שְׂיָבָא הַשָּׁטָן אוֹ פֶת דִּילָה לְהַסִּית אוֹתִי לְעַבֵר עַל אַחַת מִמִּצְוֹת יי הֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה וְהֵן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֵן מִצְוֹת שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶן כְּרִיתוֹת אוֹ מִיתוֹת בֵּית דִּין אוֹ גְּדָרִים אוֹ סִיגִים אוֹ עַל הַכָּלָל כְּלוֹ חַס וְשְׁלוֹם וּבִפְרֹט בְּאֵם שְׂיָבָא עַת פִּקְדְתִּי לְהַשִּׁיב הַפְּקָדוֹן אֲשֶׁר הִפְקַד אֶתִּי יְסִית וְיִדִיחַ אֶתִּי וּמַחֲמַת אִימָה וְרַעַד וְטֵרוֹף וּבִלְבוּל דַּעַת אֲנִי מוֹדָה לוֹ חֲלִילָה וְחֲלִילָה הֵן בְּמַחְשְׁבָה הֵן בְּדַבּוּר אוֹ בְּכָל מָה שֶׁהִפָּה יוֹכַל לְדַבֵּר וְלֵב לְחַשׁוֹב אֶף עַל פִּי שְׁאִמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה אִין אָדָם נִתְפַּס עַל צַעֲרוֹ. אִם אִין עֲשֵׂה כְּלָה עֲשֵׂה מַחְצָה בֵּינוּ לְבֵין אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים. בְּכֵן אֲנִי מוֹסֵר מוֹדְעָה בְּפָנֶיכֶם שְׁיִהְיֶה אוֹתוֹ דַּבּוּר אוֹ מַחְשְׁבָה בְּטַל וּמַבְטָל כְּחֶרֶס הַנֶּשֶׁבֶר וְלֹא יְהִי מִמֶּשׁ בְּדַבּוּרִי אוֹ בְּמַחְשְׁבָתִי אוֹ בְּרַמִּיזָתִי כִּי אֲנִי מֵאֲמִין בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שְׁאֵתָה אֱמֶת וּמִשֶׁה עֵבֶדְךָ אֱמֶת¹⁴ וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהוּא יְהִי יְחִיד וּמִיחַד וְאִין יְחִידוֹת כְּמוֹךָ בְּשׁוֹם פְּנִים הִיָּה הוּא יְהִיָּה, יי מֶלֶךְ, יי מֶלֶךְ, יי מֶלֶךְ לְעֵלָם וְעַד. בְּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה יי אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד. כִּי אִין כְּמוֹךָ בְּאֵלֵהִים בְּשִׁמִּים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אִין עוֹד. בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ לְעַד. בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד:

והיושבים יענו ויאמרו: [להוסיף נקודות%]

¹⁴ להעיר מהמסופר ב"אלה תולדות פרץ" ע' 82 – תולדותיו של ר' פרץ מאצקין – שפעם הי' חולה מסוכן ואמר ויודי וכשהגיע למיילים אלה מנה את שמותיהם של רבותינו נשיאנו.

בצירוף קודשא בריך הוא ושכינתיה קבלנו המסירות אשר מסר (פלוני בן פלוני) גופו ונפשו רוחו ונשמתו לעלת כל העלות וסבת כל הסבות וכל כה שיעשה מהיום נגד מסירת המודעה הזאת הן במעשה הן בדבור הן במחשבה אנחנו מבטלים אותו המעשה בצירוף קודשא בריך הוא ושכינתיה ולא יעשה (בפלוני בן פלוני) שום רושם כלל:

עד כאן ה"וידוי הרגיל".

סימן ה. הוידוי בשעות האחרונות

פרק הגסיסה

אמרו רז"ל מצוה לעמוד בשעת יציאת נשמה וסמך לזה, לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו. וגדולה מצוה זו שיש בה כח לדחות מצות תפילה, כמו שכתוב בספר חסידים (סי' תשמ"ב) ז"ל: מי שישב לפני חולה בשעה שנוטה למות ואין שם אדם אחר שיודע בענין המת לעיין עליו מתי תצא נפשו, ויפשוט איבריו ויעצים עיניו, ויעסוק בו והגיע זמן התפלה לא יצא משם להתפלל עכ"ל. ועיין בשו"ג סי' של"ה, ובספר קמח סלת דף קנו). והעומדים בשעת יציאת נשמה לא יתעסקו בשיחה בטילה, אלא בת"ת ודברי קדושה. וישתדלו להיות נמצאים לכל הפחות עשרה בעת הגסיסה (שדה חמד כרך י' צוואת המחבר).

וכגון דא מצוה להודיע כי להיות עיניו רואות אשר כמה חולים מטנפים עצמם מצוה ומי רגלים מחמת חולשת החומר העכור הכלה ונאבד, וקיימא לן דאסור להרהר בדברי תורה במקום מטונף כדכתיב והי' מחניך קדוש, ונכון להזהיר להיושבים שם, אם יש ריח מהטינוף אז אינו מועיל הכיסוי, וצריך להרחיק למקום שאין שם ריח, ומשם ירחיקו עוד ד' אמות, ממקום שכלה הריח. ואם אי אפשר כגון שהריח נודף, או שהמקום צר, אזי ישרפו חתיכת בגד, וריח בגד השרוף יבטל ריח הטינוף, או בדבר אחר המבטל הריח ואזי מותר לומר שם דברים שבקדושה (שם).

הבא לקמן נחלק לארבע חלקים:

1. פרקי תהילים.

2. אם הזמן קצר ביותר.

3. כשהשעה דחוקה.

4. בשעת יציאת הנשמה.

1. פרקי תהילים:

[כתוב בספר מעבר יבק (שפתי צדק פ"ז) סדר התפלות שמתפללים בשעה אחרונה]. ואם אין זמן, יאמרו מזמורים אלו:

וְיִהְיֶה נַעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה (ג' פעמים).

קכא א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר עִינֵי אֵל הֶהָרִים מֵאֵין יְבֵא עֲזָרִי: ב עֲזָרִי מֵעַם יי עֲשֵׂה שְׁמַיִם וְאָרֶץ: ג אֵל יִתֵּן לְמוֹט רִגְלֶךָ אֵל יָנוּם שְׁמֶרְךָ: ד הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִשָּׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יי שְׁמֶרְךָ יי צִלְךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הִשְׁמֵשׁ לֹא יִכְפֶּה וַיְרַח בְּלִילָה: ז יי יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע יִשְׁמַר אֶת נַפְשֶׁךָ: ח יי יִשְׁמַר צַאֲתֶךָ וּבּוֹאֶךָ מֵעֵתָה וְעַד עוֹלָם:

קל א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיךָ יי: ב אֲדֹנָי שְׁמַעְהָ בְּקוֹלִי תְהַיְיֵנָה אֲזַנֶיךָ קִשְׁבוּת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: ג אִם עוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהִי אֲדֹנָי מִי יַעֲמֵד: ד כִּי עִמָּךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּזְרָא: ה קוֹיִתִי יי קוֹיִתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֲלִיתִי: ו נַפְשִׁי

לאדני משמרים לבקר שמרים לבקר: ז יחל ישראל אל יי כי עם יי החסד והרבה עמו פדות: ח והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

צא א ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: ב אמר ליי מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו: ג כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: ד באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו: ה לא תירא מפחד לילה מחץ יעוץ יומם: ו מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: ז יפל מצדך אלף ורבה מימינה אליך לא יגש: ח רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: ט כי אתה יי מחסי עליון שמת מעונה: י לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלה: יא כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: יב על כפים ישאונך פן תגף באבן רגלה: יג על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין: יד כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמיי: טו יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: טז ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:

(2) ואם הזמן קצר ביותר אומרים בזה הסדר:

אדון עולם אשר מלך בטרים כל יצור נברא. לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא. ואחרי ככלות הכל לבדו ימלך נורא. והוא הנה והוא הנה והוא יהיה בתפארה. והוא אחד ואין שני להמשיל לו להחבירה. בלי ראשית בלי תכלית ולו העז והמשרה. והוא אלי וחי גואלי יצור חבלי בעת צרה. והוא נסי ומנוס לי מנת כוסי ביום אקרא. בידו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה. ועם רוחי גוייתי ה' לי ולא אירא:

שמעתי מזקנים ואנשי מעשה כי קבלה בידם שנכון לומר אנא בכח כמה וכמה פעמים ובעיקר טרם יציה"נ. וכן ידוע שנהגו הרבה מאחינו בני ישראל הקדושים והטהורים (בימי המלחמה האחרונה) טרם מסרו נפשם על קדושת השם על ידי הנאצים הארורים.

אנא ¹ בכח גדלת ימינה תתיר צרוה	(אב"ג ית"ץ)
קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא	(קר"ע שט"ן)
נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם	(נג"ד יכ"ש)
ברכם טהרם רחמי צדקתך תמיד גמלם	(בט"ר צת"ג)
חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך	(חק"ב טנ"ע)
יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדשתך	(יג"ל פז"ק)
שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלמות	(שק"ו צי"ת)
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד	

ועל כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתו לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ; יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל בךך תשבע כל לשון. לפניך יי אלהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו ויקבלו כלם עליהם את על מלכותך ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלך בכבוד. ככתוב בתורתך יי ימלך לעלם ועד:

ס"ו. כשהשעה דחוקה

(3)

- אם רואים שאין תרופה להחולה והשעה דחוקה, ישתדלו שהחולה יאמר עכ"פ (אם לא נאמר לפני זה):
- ה' אלקים אמת ותורתו אמת.
  - ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
  - אשרי יושבי ביתך עד סוף המזמור. (נדפס לעיל ע'??)
  - ויבקש מרבים שיעזרוהו בתפילה.
  - ה. ויעשה תשובה שלמה.
  - ו. ויטול ידיו.
  - ז. ויתעטף בציצית¹⁵.

ס"ז. בשעת יציאת הנשמה

(4)

- א. בשעת יציאת הנשמה אומרים:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יי אֱלֹהֵינוּ יי אֶחָד (פעם אחת)

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (ג' פעמים בלחש)

יי הוּא הָאֱלֹהִים (ז' פעמים)

יי מֶלֶךְ. יי מֶלֶךְ. יי מֶלֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד (פעם אחת)

אין כופלים את הפסוקים אפילו אם עדיין לא יצאה נשמתו¹⁶, ומדברים דברי תורה בשעה זו¹⁷.

---

¹⁵ ד"ח רנה.

¹⁶ נ"ע פ"ד ס"א.

¹⁷ נ"ע פ"ג ס"א. ז"מ פ"ה הע' 46.